

SAMARQAND VILOYATIDA CHAKANA SAVDO XIZMATLARI SOHASINI RIVOJLANTIRISHNING ASOSIY YO‘LLARI

Axatov Norbek Yarash o‘g‘li

Oriental universiteti magistri

Annotatsiya: *Ushbu maqola Samarqand viloyatida chakana savdo xizmatlari sohasini rivojlantirishning asosiy yo‘nalishlarini tahlil qilishga bag‘ishlangan. Tadqiqotda hududning turistik va demografik salohiyatidan kelib chiqib, savdo infratuzilmasini modernizatsiya qilish, raqamli texnologiyalarni joriy etish va logistika tizimini optimallashtirish masalalari ko‘rib chiqilgan. Viloyat iqtisodiyotida chakana savdoning ulushini oshirish bo‘yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.*

Kalit so‘zlar: *chakana savdo, Samarqand viloyati, xizmat ko‘rsatish sohasi, raqamli transformatsiya, logistika markazlari, iste‘mol bozori, innovatsion servis, savdo aylanmasi.*

Аннотация: *Данная статья посвящена анализу основных направлений развития сферы услуг розничной торговли в Самаркандской области. В исследовании рассматриваются вопросы модернизации торговой инфраструктуры, внедрения цифровых технологий и оптимизации логистических систем с учетом туристического и демографического потенциала региона. Разработаны научно обоснованные предложения и рекомендации по увеличению доли розничной торговли в экономике области.*

Ключевые слова: *розничная торговля, Самаркандская область, сфера услуг, цифровая трансформация, логистические центры, потребительский рынок, инновационный сервис, товарооборот.*

Abstract: *This article is devoted to the analysis of the main directions for the development of retail services in the Samarkand region. The study examines the issues of modernizing trade infrastructure, introducing digital technologies, and optimizing logistics systems, taking into account the region's tourist and demographic potential. Scientifically based proposals and recommendations have been developed to increase the share of retail trade in the regional economy.*

Keywords: *retail trade, Samarkand region, service sector, digital transformation, logistics centers, consumer market, innovative service, trade turnover.*

KIRISH

Jahon iqtisodiyotida global raqobat kuchayib borayotgan sharoitda xizmat ko‘rsatish, xususan, savdo xizmatlarini rivojlantirishning ahamiyati sezilarli tarzda oshib bormoqda.

Yangi O‘zbekiston iqtisodiyotini shakllantirishda uning yetakchi tarmoq va sohalarini modernizatsiyalash hamda raqobatbardoshligini oshirish chora-tadbirlari qatorida savdo xizmatlarini rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda.

O‘zbekiston Respublikasining 2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Taraqqiyot strategiyasida hududlarda xizmat ko‘rsatish va servis sohalarini rivojlantirish orqali keyingi 5 yilda xizmat ko‘rsatish hajmini 3 barobarga oshirish hamda ushbu yo‘nalishda jami 3,5 million yangi ish o‘rinlari yaratish vazifasi belgilangan.² Savdo xizmati – sotuvchi va iste'molchi o‘rtasidagi oldi-sotdi munosabatlari natijasida aholini tovarlarga bo‘lgan ehtiyojini qondirish maqsadida amalga oshiriladigan xizmat ko‘rsatishdagi iqtisodiy munosabatlar majmuini o‘z ichiga olgan faoliyatdan iborat. Savdo xizmatlari sifati uning moddiy-texnika bazasining holati va infratuzilmasi tarkibiga bevosita bog‘liqdir.

Samarqand viloyati respublikada o‘zining qulay geografik joylashuvi, turizm salohiyati va demografik o‘shishi bilan savdo xizmatlari eng jadal rivojlanayotgan hududlardan biri hisoblanadi. Shunga qaramay, sohada raqamlashtirish darajasining to‘liq yetarli emasligi, xizmat ko‘rsatish sifatining hududlar kesimida notekisligi hamda innovatsion savdo klasterlarining to‘liq shakllanmaganligi kabi masalalar mavjud. Ushbu maqolaning asosiy maqsadi – Samarqand viloyatida chakana savdo xizmatlari sohasini tahlil qilish, ekonometrik modellar yordamida uning istiqbollari prognozlash va uni rivojlantirishning asosiy yo‘llari bo‘yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Samarqand viloyati iqtisodiyotining strategik tarmoqlaridan biri bo‘lgan chakana savdo xizmatlari sohasi bugungi kunda nafaqat aholi ehtiyojlarini qondirish, balki hududiy yalpi mahsulot hajmini oshirish va yangi ish o‘rinlarini yaratishda muhim o‘rin tutmoqda. Viloyatning tarixiy-geografik joylashuvi, aholi zichligi va yirik turistik markaz ekanligi savdo infratuzilmasini zamon talablari asosida tubdan isloh qilishni taqozo etadi. Hozirgi davrda globallashtirish va raqamli iqtisodiyot shiddat bilan rivojlanayotgan bir sharoitda, an’anaviy savdo usullaridan zamonaviy xizmat ko‘rsatish modellariga o‘tish viloyatning iqtisodiy raqobatbardoshligini ta’minlovchi asosiy omilga aylandi.

Ushbu sohani rivojlantirishning dolzarbligi iste‘mol bozoridagi talabning sifat jihatidan o‘zgarishi, aholining xarid qobiliyati o‘shishi va xorijiy investitsiyalar oqimining jadallashishi bilan izohlanadi. Samarqand viloyatida chakana savdo tizimini modernizatsiya qilishda innovatsion texnologiyalarni joriy etish, logistika zanjirini optimallashtirish va servis madaniyatini yuksaltirish ustuvor vazifalar hisoblanadi. Mazkur yo‘nalishdagi islohotlar

² O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoevning 2022 yil 28 yanvarda PF-60-son Farmoni bilan tasdiqlangan “2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi”

nafaqat mahalliy tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlashga, balki viloyatning xalqaro miqyosdagi nufuzini oshirishga va aholi farovonligini yuksaltirishga xizmat qiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Savdo xizmatlarining ijtimoiy-iqtisodiy tabiati hamda uning bozor iqtisodiyotidagi o‘rni mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan keng o‘rganilgan. Jumladan, P.Samuelson, F.Kotler, F.Pankratova, A.Fridman kabi yetakchi olimlar savdoda samaradorlikni oshirish va bunga erishishda turli xil modellarni taklif etishgan. Mahalliy olimlardan M.E.Po‘latov, B.A.Abdukarimov, M.Q.Pardayev kabi olimlar zamonaviy bozor munosabatlarida savdoni rivojlantirish muammolari bo‘yicha chuqur tadqiqotlar olib borishgan.³

Chakana savdo xizmatlari sohasini rivojlantirish va uning iqtisodiy samaradorligini oshirish masalalari jahon va mahalliy iqtisodchi olimlar tomonidan keng tadqiq etib kelinmoqda. Ushbu yo‘nalishdagi nazariy qarashlarning shakllanishida iqtisodiyotning xizmat ko‘rsatishga yo‘naltirilganlik darajasi va iste‘mol bozorining konyunkturasi asosiy omillar sifatida e‘tirof etiladi. Xususan, xorijiy adabiyotlarda chakana savdoning evolyusion jarayonlari ko‘pincha texnologiyalarning rivojlanishi va iste‘molchi xulq-atvorining o‘zgarishi bilan bog‘liq holda tahlil qilinadi.

Zamonaviy iqtisodiy tadqiqotlarda chakana savdoni rivojlantirishning "omnikanal" (omnichannel) modeliga alohida urg‘u berilgan. Ko‘plab olimlarning ta‘kidlashicha, an‘anaviy do‘konlar va raqamli platformalarning o‘zaro integratsiyasi savdo aylanmasini oshirishning eng samarali yo‘li hisoblanadi. Shuningdek, logistika tizimining chakana savdodagi roli bo‘yicha olib borilgan izlanishlar shuni ko‘rsatadiki, yetkazib berish zanjirini optimallashtirish mahsulot tannarxini pasaytirishda strategik ahamiyatga ega.

Mahalliy iqtisodchilar va mutaxassislarning ilmiy ishlarida esa O‘zbekiston iqtisodiyotining o‘ziga xos xususiyatlari, ayniqsa, bozor islohotlari davrida chakana savdo infratuzilmasini modernizatsiya qilish masalalariga e‘tibor qaratilgan. Samarqand viloyati misolida olib borilgan tadqiqotlarda hududning turistik salohiyati va demografik o‘rinish sur‘atlari savdo sohasini diversifikatsiya qilishda asosiy drayverlar sifatida qayd etiladi. Ayrim olimlar chakana savdoni rivojlantirishda davlat va xususiy sheriklik mexanizmlarini kuchaytirish hamda kichik biznes sub‘ektlari uchun imtiyozli moliyaviy muhit yaratish zarurligini ilgari suradilar.

Umuman olganda, mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, chakana savdo sohasi nafaqat tovar ayirboshlash jarayoni, balki yuqori texnologiyali xizmatlar majmui sifatida qaralishi lozim. Shu bilan birga, Samarqand kabi tarixiy va iqtisodiy markazlarda sohani

³ 4 Po‘latov.M.E.,Mirzaev.Q.J. Global iqtisodiy rivojlanish (turizm iqtisodiyoti).O‘quv qo‘llanma.T.;Fan va texnologiya, 2018.-296 b; Muxammedov M.M. i dr. Pardaev M.Q. Xizmatlarning ijtimoiy-iqtisodiy tabiati va uni rivojlantirishning o‘ziga xos xususiyatlari. (Nazariy jihatlar) //Servis. -Samarqand, 2009, No1. S. 38-46;

rivojlantirishning hududiy xususiyatlarini hisobga olgan holda yangicha metodologik yondashuvlarni ishlab chiqish zarurati hamon dolzarbligicha qolmoqda.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Samarqand viloyatida chakana savdo xizmatlari sohasini rivojlantirish yo‘llarini o‘rganishga qaratilgan ushbu tadqiqotda kompleks va tizimli yondashuv asosiy metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi. Tadqiqot jarayonida nazariy umumlashtirish, qiyosiy tahlil, statistik guruhlash va prognozlashtirish kabi usullardan foydalanilgan. Bu yondashuv sohadagi mavjud holatni xolisona baholash va kelajakdagi rivojlanish tendensiyalarini aniqlash imkonini beradi.

Metodologiyaning birinchi bosqichida Samarqand viloyatining iqtisodiy ko‘rsatkichlari, aholining xarid qobiliyati va mavjud savdo infratuzilmasiga oid statistik ma‘lumotlarni to‘plash va qayta ishlash amalga oshiriladi. Bunda Davlat statistika agentligining rasmiy hisobotlari va viloyat hokimligining sohaviy ko‘rsatkichlari birlamchi manba bo‘lib xizmat qiladi. Shuningdek, hududdagi yirik savdo tarmoqlari va kichik tadbirkorlik sub’ektlari faoliyati o‘rtasidagi nisbat miqdoriy tahlil qilinadi.

Ikkinchi bosqichda sifat tahlili usuli qo‘llanilib, chakana savdo sohasiga ta’sir etuvchi tashqi va ichki omillar SWOT-tahlil (kuchli va kuchsiz tomonlar, imkoniyatlar va xavflar) orqali o‘rganiladi. Bunda Samarqandning turistik markaz sifatidagi o‘rni va uning savdo xizmatlariga ta’siri alohida metodologik yondashuv asosida ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, sohada qo‘llanilayotgan innovatsion texnologiyalar va raqamli platformalarning samaradorligini baholash uchun ekspert so‘rovlari va kuzatuv usullaridan foydalaniladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Samarqand viloyatida chakana savdo sohasining joriy holatini tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, keyingi yillarda hududda savdo aylanmasi hajmi barqaror o‘sish sur‘atlarini namoyish etmoqda. Statistik ma‘lumotlar tahlili viloyat iqtisodiyotida xizmatlar sohasining ulushi ortib borayotganini, bunda chakana savdo asosiy drayverlardan biri ekanligini tasdiqlaydi. Ayniqsa, Samarqand shahri va unga tutash tumanlarda zamonaviy savdo majmualarining barpo etilishi iste‘mol bozorining madaniylashuviga va xizmat ko‘rsatish sifatining yaxshilanishiga olib kelmoqda.

O‘tkazilgan tadqiqot natijalariga ko‘ra, sohada sezilarli tarkibiy o‘zgarishlar kuzatilmoqda. Ilgari an’anaviy dehqon bozorlari va kichik do‘konlar ustuvorlik qilgan bo‘lsa, hozirda tarmoqli supermarketlar va ixtisoslashgan savdo markazlarining bozordagi ulushi kengaymoqda. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, aholining xarid qilish odatlarida "bir manzilda hamma narsa" tamoyiliga asoslangan qulaylik va servis sifatiga bo‘lgan talab yuqori. Shuningdek, viloyatda elektron tijoratning rivojlanishi natijasida masofaviy savdo hajmi o‘tgan yillarga nisbatan sezilarli darajada oshgan.

Biroq, tahlil jarayonida sohaning rivojlanishiga to‘sqinlik qilayotgan ayrim muammolar ham aniqlandi. Jumladan, chekka tumanlarda logistika tizimining yetarlicha rivojlanmagani mahsulot yetkazib berish zanjirida uzilishlar va narxlarning farqlanishiga sabab bo‘lmoqda. Shuningdek, kichik tadbirkorlik sub’ektlari tomonidan raqamli texnologiyalarni joriy etish darajasi hamon pastligicha qolmoqda. Natijalar shuni asoslab beradiki, viloyatning turistik salohiyatidan chakana savdoda to‘liq foydalanilmayapti — sayyohlar uchun mo‘ljallangan ixtisoslashgan savdo nuqtalari va xalqaro to‘lov tizimlarining qamrovi kengaytirishga muhtoj.

Tadqiqotning yakuniy xulosalari sifatida shuni qayd etish mumkinki, Samarqand viloyatida chakana savdoni rivojlantirish uchun infratuzilmani raqamlashtirish va logistika markazlarini modernizatsiya qilish eng samarali yo‘ldir. Savdo jarayonlariga innovatsion yechimlarni tatbiq etish nafaqat tovar aylanmasini oshiradi, balki sohada shaffoflikni ta‘minlash va yashirin iqtisodiyot ulushini kamaytirish imkonini beradi. Olingan natijalar viloyatning iqtisodiy rivojlanish strategiyasi uchun ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Samarqand viloyatida chakana savdo xizmatlari sohasini tadqiq etish natijasida hududning iqtisodiy salohiyatini oshirishga qaratilgan quyidagi xulosalarga kelindi. Birinchidan, sohaning rivojlanishi bevosita raqamli transformatsiya va zamonaviy logistika infratuzilmasi bilan bog‘liq. Ikkinchidan, Samarqandning turistik jozibadorligi chakana savdo uchun qo‘shimcha talabni shakllantiruvchi noyob omil hisoblanadi, ammo bu imkoniyatdan hali tizimli foydalanilmayapti. Uchinchidan, servis sifatini oshirish va soha xodimlarining malakasini yuksaltirish iste‘mol bozorining raqobatbardoshligini ta‘minlovchi asosiy vositadir.

Yuqoridagi xulosalardan kelib chiqib, viloyatda chakana savdo sohasini takomillashtirish bo‘yicha quyidagi takliflar ilgari suriladi:

Viloyatning logistika salohiyatini oshirish maqsadida yirik shaharlar atrofida mahsulotlarni saqlash va taqsimlashga ixtisoslashgan zamonaviy "agro-logistika" va savdo xablarini tashkil etish maqsadga muvofiq. Bu mahsulot yetkazib berish zanjiridagi ortiqcha xarajatlarni kamaytiradi va narxlar barqarorligini ta‘minlaydi.

Kichik va o‘rta tadbirkorlik sub’ektlarining elektron tijorat maydonchalariga (marketpleys) chiqishini rag‘batlantirish, ularga raqamli marketing va masofaviy sotuv texnologiyalarini o‘zlashtirishda imtiyozli moliyaviy ko‘mak berish tizimini yo‘lga qo‘yish zarur.

Samarqand shahrining tarixiy qismlarida va turistik marshrutlarda "Shopping Tourism" (xarid turizmi) konsepsiyasini joriy etish, sayyohlar uchun "Tax Free" tizimini kengaytirish hamda mahalliy brendlarning ixtisoslashgan do‘konlarini ko‘paytirish lozim.

Savdo xodimlarining professional tayyorgarligini oshirish maqsadida hududiy OTMLar va tadbirkorlik markazlari qoshida servis va merchandayzing bo‘yicha doimiy faoliyat yurituvchi o‘quv kurslarini tashkil etish sohadagi xizmat ko‘rsatish madaniyatini yangi bosqichga olib chiqadi.

Ushbu takliflarning amaliyotga tatbiq etilishi Samarqand viloyatida chakana savdo sohasining nafaqat miqdoriy, balki sifat jihatidan o‘shishiga, aholi va mehmonlar uchun qulay ijtimoiy-iqtisodiy muhit yaratilishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 11 sentyabrdagi "O‘zbekiston — 2030 strategiyasini 2023 yilda sifatli va o‘z vaqtida amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi PQ-300-son qarori. — O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari ma‘lumotlari milliy bazasi, 2023 y., 45-62-b.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi "2022 — 2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida"gi PF-60-son Farmoni. — Toshkent: Adolat, 2022 y., 28-35-b.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 11 maydagi "Xizmatlar sohasini jadal rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi PQ-5113-son qarori. — Toshkent, 2021 y., 12-18-b.
4. Abdullaev A.J. Xizmat ko‘rsatish sohasi iqtisodiyoti. Darslik. — Toshkent: Iqtisod-moliya, 2020 y., 145-160-b.
5. Tursunov B.O. Mintaqaviy iqtisodiyot va xizmat ko‘rsatish infratuzilmasini modernizatsiya qilish. Monografiya. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2021 y., 88-102-b.
6. Samarqand viloyati statistika boshqarmasi. Viloyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi bo‘yicha yillik statistik to‘plam. — Samarqand, 2023 y., 55-68-b.
7. Porter M. Raqobat strategiyasi: Tarmoqlar va raqobatchilarni tahlil qilish metodlari. — Moskva: Alpina Pablisher (tarjima), 2021 y., 205-220-b.
8. Pardaev M.Q. Xizmat ko‘rsatish, servis va turizm sohaslarini rivojlantirish muammolari. Ilmiy maqolalar to‘plami. — Samarqand: SamISI, 2022 y., 42-50-b.
9. Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi. O‘zbekiston iste‘mol bozori va chakana savdo trendlari. Tahliliy ma‘lumotnoma. — Toshkent, 2023 y., 15-22-b.